

eskiden yeniye klasiklerimizden:
gazâlî'ye göre
Kur'an'da ihtilaf
sorunu

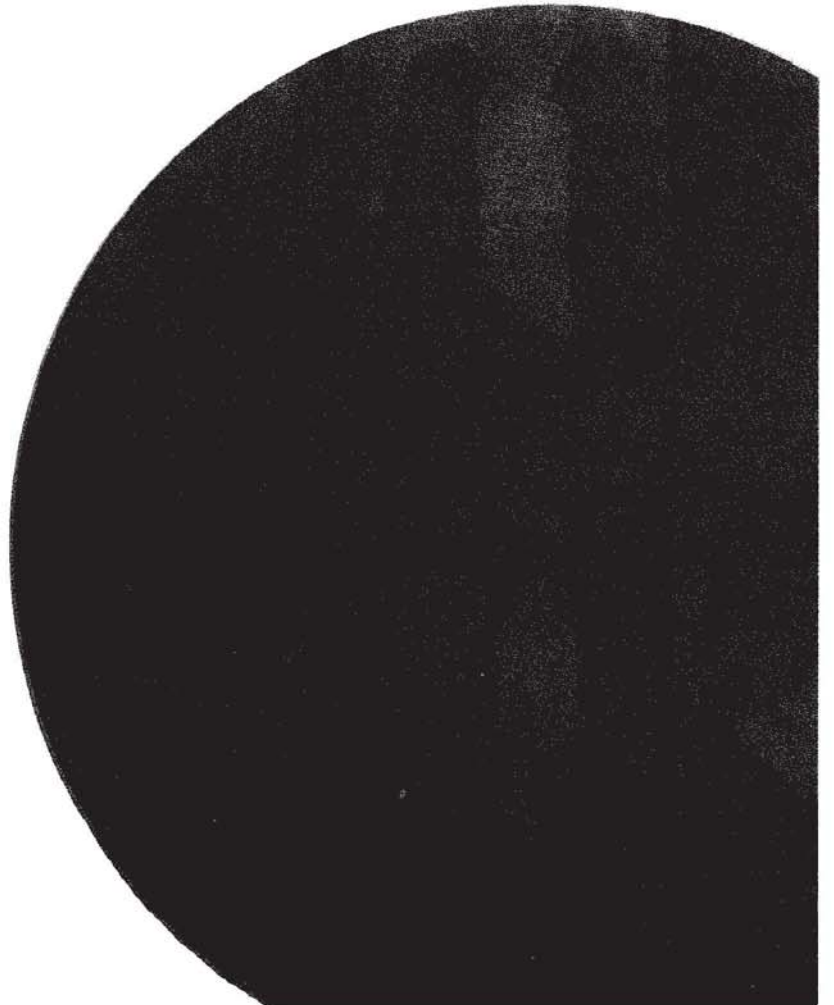
BEDRÜDDÎN EZ-ZERKEŞÎ

Çev. MUSTAFA ÜNVER

Yrd. Doc. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Gazali'ye "Eğer bu (Kur'an) Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda pek çok ihtilaf bulurlardı"² ayetinin manası sorulmuş, o da meseleyi şu şekilde ele almıştır:

İhtilaf, çeşitli anlamlara gelen müşterek bir kelimedir. Ayette geçen ihtilaf kelimesinden maksat insanların Kur'an'da ihtilaf etmeyeceklerini söylemek değildir. Aksine, bizzat Kur'an'ın kendisinde ihtilafın bulunmayacağı belirtilmektedir. Muarızlarınca Kur'an'ın ihtilafli bir söz olduğu iddia edilmiştir. Yani fesahat açısından başının sonuna benzemediği, dolayısıyla ihtilafli olduğu ileri sürülmüştür. Buna örnek olarak da Kur'an'ın bir kısmı dine çağırırken, diğer bir kısmı dünyaya çağırmaktadır denmiştir. Ayrıca Kur'an'ın nazım açısından da

ihtilaflı bir kelam olduğu iddia edilmiştir. Buna göre bazı ayetler şiir ölçüsündeyken bazı ayetler bundan farklıdır. Ayrıca bazı ayetlerde sağlam ve özgün üsluplar yer alırken, bazılarında ise buna aykırı üsluplar bulunur. Oysa Allah'ın kelamı bu tür ihtilaflardan münezzehtir. Kur'an nazım açısından tek bir üsluba sahiptir, baş tarafı son tarafına uygundur ve fesahatın doruğunda duran tek bir tarz içerir. Bu yüzden onda çürük çarık şeyler yoktur ve tek bir mana için gelmiştir. Bu da insanları Allah Teala'ya çağırarak ve onları dünyadan dine döndürmektir. Oysa bu tür ihtilaflar insanların dillerinde görülür. Zira şair ve hatiplerin sözlerinde, Kur'an'la karşılaştırıldıklarında, nazım yöntemi ve fesahat merteye

İnsanların Kur'an hakkında ihtilaf etmesi meselesine gelince bu husus, insanların görüşlerindeki farklılıktan kaynaklanmakta, bizzat Kur'an'dan çıkmamaktadır.

beleri açısından ihtilaflar bulunmaktadır. Hatta fesahat temelinde onların sözleri çürük çarık ifadeler içermektedir. Bu yüzden iki hitabet ve iki kaside aynı seviyede değildir. Kasidenin birinde fasih beyitler yer alırken diğerinde zayıf beyitler bulunabilmektedir. Aynı şekilde kasidelerin ve şiirlerin söyleniş amaçları da farklı farklıdır. Zaten şairler ve fesahat ehli hatipler "*Her vadede şaşkın şaşkın dolaşırlar.*"³ ve bazen dünyayı överler, bazen yererler; bazen korkaklığı överler ve buna ihtiyatlı davranmak adını verirler, bazen de bunu kınarlar ve ona zayıflık derler. Bazen cesareti açıklık

diye överler, bazen de hiddetlilik diyerek ayıplarlar. Kısaca söylemek gerekirse insanlığının sözlerinde bu tür ihtilaflar eksik olmaz. Çünkü bu ihtilafların kaynağı, amaçlarının ve hallerinin farklı olmasıdır. İnsan değişik hallere sahiptir. Bu yüzden huzurlu ve morali yerinde olduğunda sözleri fesahat özelliği taşır. Gergin olduğunda ise sözleri fasih olmaz. Ayrıca maksatları da farklı olur. Bir seferinde bir şeye yönelirken diğer seferinde başka bir şeye yönelir. Bu yüzden hallerinin ve maksatlarının ihtilafı, zorunlu olarak sözlerinde de ihtilaf bulunmasını gerektirir. Şimdi düşünelim: Kur'an'ın inme süresi olan 23 yıl boyunca, tek bir amaç ve tek bir yöntem üzere konuşmuş olan bir dil tesadüf olabilir mi? Hz. Peygamber (sav) doğal olarak farklı hallere sahip bir insandı. Şayet bu Kur'an onun veya başka bir beşerin sözü olsaydı, elbette onda da pek çok ihtilaflar bulunacaktı.

İnsanların Kur'an hakkında ihtilaf etmesi meselesine gelince bu husus, insanların görüşlerindeki farklılıktan kaynaklanmakta, bizzat Kur'an'dan çıkmamaktadır. Allah Teala "*O, bununla çoğunu dalalete sürüklerken, çoğunu da hidayete sevkeder.*"⁴ dediği halde, bu söylediğimiz nasıl anlaşılmalıdır? Öncelikle Kur'an'da, bizzat kendi içinde ihtilaf bulunmadığı bildirilmiştir. Böyle olmakla birlikte Kur'an, insanların dalalete ve hidayette ihtilafa düşmelerinin sebebidir. Şayet insanlar Kur'an hakkında ihtilaf etmemiş olsalardı, biraz önce zikredilen ayet ve benzerleri hatalı ve yersiz olurdu. Nitekim bu ihtilaf, konunun en hassas çeşididir.

Bu konuda ayrıca İbnü's-Sîd'in⁵ aşağıdaki ifadelerine de dikkat çekmek yararlı olacaktır:⁶ İnsanların hak konusunda ihtilaf etmesi, hakkın kendi özünde tersyüz olduğunu göstermez. Zira hakka götüren yollar farklı farklı olabilir. Oysa hak, kendi özünde birdir. Şu halde kaçınılması imkansız bir gerçekle karşı karşıyayız ve bizim bu hayatta muhakkak surette ittifakı hasıl edecek, ihtilafın kökünü kazıyacak mutlak bir çözüme sahip olma imkanımız bulunmamaktadır. Çünkü ihtilaf bizim fıtratımızın derinliklerine kazınmıştır. Bu yüzden ihtilafı ortadan kaldırmak, ancak bu yaratılışın ortadan kalkmasıyla ya da bir başka yaratılışa dönüşmesiyle mümkündür. Şu halde zaruri olarak ortaya çıkmaktadır ki bizim için buradaki yaratılışımızdan farklı olan bir başka hayatımız daha olacaktır ve orada ihtilaflar ve inatlar kalkacaktır. Allah Teala'nın "Biz onların göğüslerindeki kini söküp atarız." şeklindeki ayeti, sözünü ettiğimiz hususu vadetmektedir. Bu hayat muhakkak gerçekleşecektir. Çünkü ihtilafın caiz olması, ittifakı zorunlu kılar. Bu bir çeşit izafettir ve muhakkak bulunmalıdır. Görüldüğü gibi mevcut ihtilaf, inkarcıların inanmadığı ölümden sonra dirilmeyi ispat eden en açık delildir. Vallâhu a'lem. ■

dipnotlar

¹ Bedrüddin ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an*, tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, II. baskı., Beyrut, Daru'l-Ma'rife, c. II, s. 46-48.

² 4/ Nisa 82.

³ 26/ Şuara 225.

⁴ 2/ Bakara 26.

⁵ Tam adı Abdullah b. Muhammed b. es-Sîd el-Batalyevsî'dir. Lügat ve edebiyat alanında eserler

vermiş olup kitapları arasında "Edebü'l-Kâtib"i ve diğerlerini hatırlamak mümkündür. H. 521'de vefat etmiştir. *İnbâhu'r-Ruvât*, II, 141.

⁶ Zerkesi, İbnü's-Sîd'e ait olan bu ifadeleri "cedel" konusunda zikretmiş olup konumuzla yakından ilgili olması nedeniyle ihtilaf konusu içine tarafımızdan dahil edilerek tercüme edilmiştir. Bkz. *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an*, II, 27 (çev.).

15/ Hıcr 47.